

SHAVARSH AZATYAN*

PhD in History,

Institute of History NAS RA

shavarsh.azatyan@gmail.com

DOI: 10.54503/1829-4073-2022.2.19-28

HAGIOGRAPHIC EPISODES AND SYMBOLS AS A REFLECTION OF EARLY MEDIEVAL MINDSET AND IMAGINATION

Key words: symbol, cross, Sasanian Iran, Arab Caliphate, Georgian hagiography, relics, renunciation-return.

Introduction

Although the early medieval Armenian hagiographic literature developed according to general principles and common patterns, from time to time certain changes have occurred. First of all, the changes are obvious in the martyrologies of Hizbuzit and Davit Dvnetzi created during the foreign rule.

In terms of structure those martyrologies are canonical: there is a small preface praising the martyrdom, followed by brief information about their lives. According to the latter, in the middle of the VI c., due to his service, the Persian magus Makhosh-Hizbuzit was established in Dvin, and became a Christian. However, the Sasanian regime, not forgiving his behavior, executed him¹. It should be added that Hizbuzit was martyred during the reign of the Persian king Khosrow I Anushirvan (531–579).

Davit Dvnetzi, who apostated the Muslims, is one of the hagiographic heroes during the period of Arab invasions. We learn from the data of the martyrology that he came to Armenia as a member of an Arab detachment and after a short period of time adopted Christianity. Prince Grigor Mamikonyan

* Հոդվածը ներկայացվել է 07.03.22, գրախոսվել է 23.06.22, ընդունվել է տպագրության 22.08.22:

¹ See Ներսէս Ռաժիկ 2004, 459–465.

awarded him a plot of land in Dzag village of Kotayk, where he lived with his Armenian wife.

After the establishment of Arab rule Davit was arrested by the Arab authorities and executed, accused of apostasy².

It should be noted that the martyrologists especially emphasized the rejection of secularism, hermitism and the renunciation of secular clothing (*«հանեալ փայր (<հզգորոզիտը – Շ.Ա.) զհանդերձս իւր կարաւորելոց, եւ ինքն զգենոյր ածեալս եւ հողաթափս»*)³. The scenes of the trial (dialogues between a witness and an infidel judge where the winner is always the witness), the tortures and the martyrdom were described in detail. At the same time, new hagiographic concepts and symbols appeared, which expressed the perceptions, imagination and psychology of the given period.

A) Worship of the Cross

The miracles that have been widely used in both Hizbuzit and Davit Dvnetzi's martyrologies, are important in revealing their hagiographic nature.

The Holy Cross plays the role of a magician in the martyrology of Hizbuzit.⁴ The central episodes of the martyrology of Davit Dvnetzi are also connected with the miracle of the cross. *“Եւ փայտն որ ընդ հարաւ էր, յարնելս դառնայր: Այս [իրաշալի] նշան ցուցաւ հաւատացելոց և անհաւատից, զի յայտնի լիցի զարդարեմն Բրիստոսի և պարտութիւն թշնամոյն: Աստանաւոր ուրախութիւն հրեշտակաց, զի զգարացան աջակողմանքն և ամաթ եղեն ձախակողմանքն* (*“And the cross, facing south, turned to the east. This miracle appeared to both believers and unbelievers, showing the victory of Christ and the defeat of the enemy. Then the angels rejoiced, for the Rights won, and the Lefts were disgraced”*)⁵.

In this miracle, the martyrologist demonstrated not only his religious knowledge, but also his spatial perceptions of the corners of the world.

² See Վկայաբանութիւն սրբոյն Դավթի որ ի Դուին կատարեցաւ ճշմարիտ խոստովանութեամբ 1944, 124–132.

³ See **Ներսէս Ռաժիկ** 2004, 462.

⁴ See **Ազատյան** 2019, 3(18), 28–29.

⁵ See Վկայաբանութիւն սրբոյն Դավթի որ ի Դուին կատարեցաւ ճշմարիտ խոստովանութեամբ 1944, 130–131.

According to Christian perceptions, the east is the bright side of the world where God has been.

But the east was opposed by another side of the world – the south. The latter, apparently, symbolized Mecca⁶, the main sanctuary of Islam, which was really located in the south of Armenia. In fact, in addition to the Christian spatial representations, the martyrologist also used real locators. This indicates that the authors of the hagiographic works did not follow precise measurements of space, but acted in accordance with the plot logic. Worship of the cross included the fight against the Arab caliphate and Islam, which was manifested in the scene, where Davit Dvnetzi sanctifies the cross. It is clear from the martirology that the cross was consecrated after being erected on the grave of the martyr “և փայտ սրբոյ վկային յարինեալ խաչ կանգնեցին ի վերայ գերեզմանին (*“and they shaped the stick on which the saint was nailed as a cross and erected it on his grave”*)⁷.

In Armenia and neighboring countries crosses were the most important symbols of early Christianity, having a victorious and redemptive significance⁸. The crosses were erected in all important and crowded places, they were important witnesses of the Christianization of the area⁹.

Of course, the widespread use of the cross would have aroused enmity among the heterodoxies who conquered Armenia, especially among the Arab adherents of Islam. For the latter, the cross was unacceptable in terms of ideology as well. The cross was the symbol of the church founded by Jesus, the symbol of his unarmed struggle. It was completely contrary to Muhammad's teaching to spread Islam by force of arms and to wage a holy war against the infidels, if necessary¹⁰.

Most probably, this is why at the end of the VII c., especially during the reign of the Yezidi caliph (680–683), the persecution of Christian crosses intensified, which was also mentioned by historian Ghevond, who lived in the VIII c. «Խորդակէր եւ զնշան տերունեան խաչին Քրիստոսի, զոր ուրեք ուրեք

⁶ See **Sahner** 2018, 95.

⁷ See Վկայաբանութիւն սրբոյն Դավթի որ ի Դուին կատարեցաւ ճշմարիտ խոստովանութեամբ 1944, 131–132:

⁸ See **Պետրոսյան** 2008, 13.

⁹ See **Պետրոսյան** 2008, 16.

¹⁰ See **Shenk** 2003, 129–140.

կանգնեալ էին յանուն եւ ի պատճառ երկրպագութեան համագոյ երրորդութեանն» (*“They destroyed the signs of the crosses of the Lord Jesus as well, which were erected for the worship of the indivisible Trinity”*)¹¹. The persecution of crosses and other Christian symbols in Armenia continued throughout the period of Arab rule¹².

Thus, the story of the cross erected on the grave of Davit Dvnetzi was part of the anti-Islamic ideology of the martyrology. Undoubtedly, in the given conditions, the cross would occupy a large place in the ritual order of the Armenian Church, become its main symbol, and its worship was to be established by Hovhan Odznetsi in the church rules. «*եւ մի նուազեցուցանել եւ նուազ գրանիլ ի շնորհաց խաչին Քրիստոսի*» (*“And do not reduce and diminish the graces of Christ's cross”*)¹³.

B) The Worship of Relics and Consecrated Items.

One of the most important episodes of the hagiographic works is sanctification of the relics and the attribution of healing properties to them. As is well known, attributing sacred power to relics was a tradition of the Christian churches and one of the key conditions for the pilgrim flow¹⁴. However, the history of the worship of relics goes beyond history. As can be seen from the works of early medieval Armenian historians, bones had a certain ritual-religious significance in the folk's thinking since pagan times. Our point of view is best evidenced by the information of the Father of Armenian historiography Movses Khorenatsi about the carters disobeying the order of King Arshak and daring to bury the remains of their masters Kamsarakans who were killed and thrown to the beasts.¹⁵

In the middle of the IV c., Persian troops looted the Armenian royal tombs, thinking that the royal relics had magical power, and by taking them they would take the glory of the Armenian kings to Iran¹⁶.

According to indirect martyrology of Agatangeghos, among the Christians the worship of relics or the bones of dead fellow believers became more

¹¹ See Պատմաբանութիւն Ղեւոնդեայ Մեծի վարդապետի 2007, 803–804.

¹² See Պետրոսյան 2008, 88–89.

¹³ See Կանոնք Տեառն Յովհաննիսի Իմաստասիրի Հայոց կաթողիկոսի 2007, 694.

¹⁴ See Delehay 1962, 132, Խաչիկյան 2012, 138–139.

¹⁵ See Մովսէս Խորենացի 2003, 2049:

¹⁶ See Մովսէս Խորենացի 2003, 2041, Փաւստոս Բուզանդ 2003, 356:

common: «*եւ զոսկերս սպանելոցն պաշտեն*» (“they worship the bones of the killed ones”)¹⁷.

Not only healing and supernatural features were attributed to the bones of the saints. Those relics, too often, promised intercession to the believers before God¹⁸. Agatangeghos even calls the relics of the saints a temple: «*եւ ոսկերք նոցա փաճարք եղեն*» (“and their bones turned into a temple”)¹⁹. It can be argued that the relics of the saints were of great importance for the spread and strengthening of Christianity. That is why Gregory the Illuminator tried to bring the relics of the saints of the common church to Armenia in every possible way. One of those saints was John the Baptist, whose relics were enshrined in one of the main sanctuaries of the former pagan faith, on the slopes of Mount Karke, in the Innaknya Temple²⁰. The belief towards the relics of this same saint was so great, that historians presented them as persecutors of evil forces or Persian enemies and defenders of Christians²¹.

One of the highlights of Davit’s martyrology includes scenes of the burial of his corpse and sacred objects. According to the mentionings, his body was taken by the Mamikonian princes and buried in the Hizbuzit martyrion: «*եւ բերեալ պապուական հանդերձս պատեցին զսուրբն հանդերձի իւրով [զգեստին], և կազմեցին խնկովք և իւղովք անուշիք և փարան ի գերեզման սաղմոսիք և աւրհնութեամբք, հանդերձ պայծառ լուծմամբք և եղին ի վկայարանի [սրբոյն] Յիզպրուզիտի*» (“they clothed the saint in titular garment, groomed him with incense and fragrant oil, then took him under the psalms and blessings and the candlelight, and buried in Saint Hizbuzit’s martyrion”)²².

In the martyrology of Davit Dvnetsi, along with the cross, there is also the sanctification of the lance, with which they pierced Davit Dvnetsi on the cross²³. In Eastern Christianity, the worship of relics was not represented in separate

¹⁷ See Ագաթանգեղոս 2003, 1380.

¹⁸ See Ղազար Փարպեցի 2003, 2304.

¹⁹ See Ագաթանգեղոս 2003, 1566.

²⁰ See Յովհան Մամիկոնեան 2005, 984.

²¹ See Ղազար Փարպեցի 2003, 2253, Յովհան Մամիկոնեան 2005, 1019:

²² See Վկայաբանութիւն սրբոյն Դաթի որ ի Դուին կատարեցաւ ճշմարիտ խոստովանութեամբ 1944, 131–132.

²³ See Վկայաբանութիւն սրբոյն Դաթի որ ի Դուին կատարեցաւ ճշմարիտ խոստովանութեամբ 1944, 132.

hagiographic works²⁴, the clergy did not take care of it. The sacred objects paved their way themselves. This approach was also demonstrated in case of the lance that pierced Davit's rib.

The sanctification of the lance, attested in the martyrology of Davit Dvneti was not a new phenomenon. Besides being a sacred relic, the lance had an important symbolic meaning. The iconography of lances has an ancient history, starting from the Urartian sculptures and frescoes. Early medieval sculptors put the lance together with crosses, which symbolized the victory of Christianity over paganism. In fact, such a perception was also expressed in the martyrology of Davit Dvneti, where the cross and the lance were also presented together²⁵. Probably the veneration towards the torture instrument of the martyred saint began earlier (the best example is the sanctification of the lance that pierced Jesus's rib). Such a demonstration is also found in Shushanik's martyrology. Numerous believers from different parts of Georgia came to see the saint on her way to martyrdom and wanted to get a small relic from her. The martyrologist specifically mentions that they had a great desire to receive the manacles of the saint: «Եւ խնդրէին ամենեքեան զերկաթի կապանսն ի նշխարս անունւ առ ի յիշատակ սրբոյն» (*"they asked her to give them her manacles as a relic in remembrance of the saint"*²⁶). Most probably, the sanctification of the tools that caused suffering to the saints was connected with the worship of the cross. Like the cross, they were not perceived as tools of death, but as sacred objects that verified the presence of Christ or a saint on earth. Thus, they became healing and reputable relics.

C) An Episode Called "Renunciation-return".

The martyrologies of Davit Dvneti and Abo Tbilisetsi also contain the "renunciation-return" episode. Before being baptized, Surhan first gave up his former life, relatives, environment: «Հրաժարէր այնուհետն յիրայոցն ամենայնէ, զի զՔրիստոս շահեցի և փրկեցի նովաւ» (*"Then he renounced his own people, since he recognized Christ, and he was saved through Him"*)²⁷. The

²⁴ See **Brown** 1981, 10.

²⁵ See **Մնացականյան** 1982, 66, 170–171.

²⁶ See Վկայության սրբոյն Շուշանկան 2004, 46.

²⁷ See Վկայաբանության սրբոյն Դավթի որ ի Դուին կատարեցաւ ճշմարիտ խոստովանութեամբ 1944, 125.

same picture is in the martyrology of Abo Tbilisetsi, known from the Georgian hagiography. Abo was born in about 756, in Baghdad and was engaged in making aromatic oils. In around 775 he left his parents and relatives, joined Nerses - the governor of Kartli, and left his hometown²⁸. Later they lived with the Khazars and then settled in Abkhazia. In the meantime, Abo was baptized and adopted Christianity²⁹.

Thus, leaving the Arab environment, Davit and Abo settled in Christian residences: the first one in the village of Dzag, and the second one in Tbilisi. Both of them lived the life of a devout Christian, strictly following the rules of the new religion. Yet they were not destined for a peaceful life and death. The inevitable return occurred. The latter will lead to a clash with former Arab morals and laws. It was this clash that would decide their fate.

Conclusion

Thus, the renunciation-return of hagiographic heroes in the martyrologies is not a common description of an apostasy. It is a way to be perfected and to get new ideas³⁰.

To sum up, we can conclude that some episodes in the hagiographic works ("Renunciation-return"), as well as symbols, best reflect the thoughts and imagination of early medieval people. Besides, they contained a great propaganda boost and contributed to the ideological struggle against the opposing religions.

BIBLIOGRAPHY

Ազաթանգեղոս 2003, Պատմութիւն Հայոց, Մատենագիր Հայոց, հտ. Բ, Անթիլիաս-Լիբանան, 2601 էջ:

Ազատյան Շ. 2019, Հիզուրուզիտի վկայաբանությունը վաղմիջնադարյան սրբախոսական գրականության համատեքստում, Հայագիտության հարցեր, թիվ 3(18), էջ 28–29:

Խաչիկյան Լ. 2012, Հայ միջնադարյան «Վանից պատմութեանց» գնահատման հարցի շուրջ, Աշխատություններ, հտ. Ա, Երևան, «Նաիրի» հրատ., էջ 137–147:

Կանոնք Տեառն Յովհաննիսի Իմաստասիրի Հայոց կաթողիկոսի 2007, Մատենագիրք Հայոց, հտ. Է, Անթիլիաս-Լիբանան, տպ. Կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկոյ, 920 էջ:

²⁸ See **Sahner** 2018, 97.

²⁹ See **Сабанидзе** 1956, 42–62.

³⁰ See **Toynbee** 1987, 217.

- ## Hagiographic Episodes and Symbols as a Reflection of Early Medieval...

**ՍՐԲԱԽՈՍԱԿԱՆ ԴԻՊԼՈՄԱՆԵՐՆ ՈՒ
ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԱՆՆԵՐԸ ՈՐՊԵՍ ՎԱՂՄԻՋՆԱԴԱՐՅԱՆ
ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԵՐԵՎԱԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ԱՐՏԱՑՈԼՈՒՄ**

ԱԶԱՏՅԱՆ Շ.

Ամփոփում

Քանալի բառեր՝ խորհրդանիշ, խաչ, Սասանյան Իրան, Արաբական խալիֆայություն, վրացական սրբագրություն, մասունքներ, հեռացում-վերադարձ:

Վաղմիջնադարյան հայ սրբախոսությունը չնայած զարգանում էր ընդհանուր սկզբունքներով և կաղապարներով, սակայն աստիճանաբար կրում էր որոշակի փոփոխություններ: Կերպափոխություններն ակնառու են նախ և առաջ օտար տիրապետությունների շրջանում ստեղծված Հիզուբուզիտի և Դավիթ Դվնեցու վկայաբանություններում: Կառուցվածքային առումով այս երկերը կանոնիկ են՝ առկա է նահատակությունը փառաբանող փոքրիկ նախաբան, որին հաջորդում են հերոսների կյանքի մասին համառոտ տեղեկություններ:

Նշյալ վկայաբանություններում ակնհայտ դրսևորվել է խաչի պաշտամունքը և խորհրդաբանությունը: Ընդ որում, խաչն հանդիսացել է ոչ միայն փրկագործական առարկա, այլ նաև տարածական կողմնորոշիչ՝ ցույց տալով վաղմիջնադարյան հայ իրականության մեջ աշխարհի կողմերի մասին պատկերացումները: Վկայաբանություններում առկա են նաև սրբերին տանջելու այլ առարկաներ, որոնք լծորդված են խաչի պաշտամունքին՝ Դավթի կողը խոցած նիզակը, Շուշանիկին կալանած շղթաները և այլն:

Հետաքրքրական է հեռացում-վերադարձ սյուժեն: Այլ կրոններից հեռացած և քրիստոնեություն ընդունած հերոսների հեռանալն ու վերադարձը յուրահատուկ խորհրդանշական իմաստ է արտահայտել: Սրբերի հեռացումը ճանապարհ է եղել կատարելագործվելու, նոր գաղափարներ ձեռք բերելու, իսկ վերադարձը՝ փրկագործության:

АГИОГРАФИЧЕСКИЕ СЮЖЕТЫ И СИМВОЛЫ КАК ОТРАЖЕНИЕ РАННЕСРЕДНЕВЕКОВОГО МЫШЛЕНИЯ И ВООБРАЖЕНИЯ

АЗАТЯН Ш.

Резюме

Ключевые слова: символ, крест, Сасанидский Иран, Арабский халифат, грузинская агиография, реликвии, отречения-возвращения.

Раннесредневековая армянская агиография развивалась на основе единых принципов и общих закономерностей, но имели место и ряд изменений, которые налицо прежде всего, в мученичестве Изтбузита и Давида Двнеци, созданных во времена иноземного правления. В структурном плане эти мученичества включают небольшое предисловие и сведения о жизни мучеников.

Упомянутые сочинения отражают почитание креста и его использование в качестве символа. Причем крест являл собой не только предмет спасения, но и служил пространственным ориентиром, указывающим на раннесредневековые представления армян о сторонах света.

В этих сочинениях имела место сакрализация предметов мучения: копья, пронзившего ребро Давида, цепей, которым была окована Шушаник. Вероятно, сакрализация этих предметов была связана с культом креста.

Интересен также сюжет отречения-возвращения, нашедший отражение в агиографии. Отрекшиеся от антагонистических религий и принявшие христианство совершали особое возвращение. Отречение героев агиографических сочинений – это путь к самоусовершенствованию, к обретению новых идеалов, а их возвращение – это путь к спасению других.